

KS. ROMAN CEGLAREK

FORMY ORGANIZACYJNE PRACY MŁODZIEŻY NA KATECHEZIE

1. FORMY ORGANIZACYJNE KSZTAŁCENIA A FORMY ORGANIZACYJNE PRACY UCZNIÓW

W literaturze dydaktycznej termin „forma” używany jest dość często zamiennie z terminem „metoda”. Mogłoby to suponować, że ich zakres znaczeniowy jest podobny. Jednak coraz powszechniejsze staje się przekonanie, że istnieje między nimi różnica polegająca chociażby na tym, że termin „forma” oznacza organizacyjną stronę procesu nauczania – uczenia się, z kolei termin „metoda” kojarzony jest ze sposobem prowadzenia pracy nauczyciela z uczniami. Oznacza to, że forma jest czymś zewnętrznym w stosunku do metody, determinuje stronę organizacyjną zajęć dydaktycznych i wskazuje, jak zaplanować pracę dydaktyczną w zależności od tego gdzie, kiedy, dla kogo i w jakim celu się ją organizuje¹.

Ponadto trzeba wskazać na różnice pomiędzy formami organizacyjnymi kształcenia a formami organizacyjnymi pracy uczniów. W pierwszym przypadku chodzi o czynności nauczyciela organizującego właściwe warunki do pracy uczniów, natomiast w drugim o określone i odpowiednio zorganizowane czynności uczniów. Przyjmując to rozróżnienie trzeba stwierdzić, że formami organizacyjnymi kształcenia mogą być zajęcia szkolne (np. lekcyjne, pozalekcyjne) bądź pozaszkolne (np. praca domowa, wycieczka)². Jeśli chodzi o ten pierwszy

Ks. dr ROMAN CEGLAREK – wykładowca katechetyki w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej i w Instytucie Teologicznym w Częstochowie; adres do korespondencji: ul. J. Słowackiego 19/21, 42-200 Częstochowa; e-mail: xc@onet.eu

¹ C. K u p i s i e w i c z. *Podstawy dydaktyki ogólnej*. Warszawa 1995 s. 183.

² Zob. F. B e r e ż n i c k i. *Podstawy dydaktyki*. Kraków 2007 s. 311-312.

rodzaj zajęć to wymaga on zastosowania różnorodnych form organizacyjnych uczenia się, czyli różnych form organizacji pracy uczniów. Przedmiotem dalszej analizy będą więc formy organizacyjne pracy uczniów rozpatrywane w ramach najbardziej typowej dla naszego systemu szkolnego formy organizacji kształcenia, jaką jest lekcja³, w tym przypadku lekcja religii.

2. PODSTAWOWE FORMY ORGANIZACYJNE PRACY UCZNIÓW NA LEKCJI

Historia oświaty pokazuje nam, jak zmieniały się formy organizacyjne pracy uczniów, począwszy od czasów starożytnych aż po wiek XX⁴. Dzisiaj możemy już wskazać na kilka z nich, jako na typowe formy stosowane powszechnie w praktyce pedagogicznej, a są nimi praca jednostkowa, grupowa i zbiorowa.

Praca jednostkowa (indywidualna)

Praca jednostkowa na lekcji polega na wykonywaniu przez poszczególnych uczniów zadań odrębnych, czyli specjalnie im przeznaczonych. Jest to zatem strategia kształcenia zorientowana na pojedynczego ucznia, co wiąże się z tym, że każdy uczeń pracuje z osobna, choć obok niego pracują, niezależnie lub równolegle, pozostali uczniowie z klasy. Praca ta może być wykonana na polecenie nauczyciela lub z własnej inicjatywy uczniów. Uczeń korzysta przy tym z bezpośredniej pomocy nauczyciela prowadzącego zajęcia dydaktyczne danego przedmiotu. Praca indywidualna występuje zazwyczaj na lekcjach poświęconych opracowaniu nowego materiału nauczania, ale także wtedy, gdy utrwała się treści już przekazane czy kontroluje się i ocenia postępy uczniów, np. odpytując ich z nabytych wiadomości w toku zajęć lekcyjnych. Jej zaletą jest możliwość indywidualizacji treści i tempa uczenia się oraz ciągłej i rzetelnej kontroli przebiegu pracy ucznia i efektów tejże pracy. Celem pracy indywidualnej jest zmuszenie wszystkich uczniów do samodzielnego wysiłku intelektualnego, czy to w procesie zdobywania i utrwalania wiedzy, czy też w procesie rozwiązywania problemów postawionych na lekcji bądź to przez samego nauczyciela, bądź przez poszczególnych uczniów. Na lekcji uczeń indywidualnie uczy się podczas słuchania wykładu, czytania tekstu czy oglądania środków dydaktycznych. Zdaniem Franciszka Bereźnickiego zajęcia jednostkowe są wręcz „nieodzowne w realizacji wielu zadań dydaktycznych

³ Zob. J. P ó ł t u r z y c k i. *Dydaktyka dla nauczycieli*. Toruń 2005 s. 197.

⁴ Zob. C. K u p i s i e w i c z. *Szkice z dziejów dydaktyki*. Kraków 2010.

i są jednym z czynników intensyfikujących proces poznawczy uczniów na lekcji”⁵.

Praca zbiorowa (frontalna)

Praca zbiorowa na lekcji polega na wykonywaniu przez wszystkich uczniów tej samej pracy zaplanowanej przez nauczyciela. Zazwyczaj sam nauczyciel animuje zajęcia i prowadzi je w taki sposób, że on i uczniowie są zwrócenii do siebie *face-à-face*. W czasie lekcji uczniowie wykonują równocześnie, a więc równym frontem, wszelkie zaaranżowane przez niego działania. Jest to zatem strategia zorientowana na wspólnotę dydaktyczną podejmującą wspólną pracę w klasie. Trzeba jednak nadmienić, że umożliwienie rzeczywistego, a więc aktywnego i pełnego udziału wszystkim uczniom na lekcji w pracy zbiorowej nie należy do prostych zadań. Problemy, z jakimi dość często musi się zmierzyć nauczyciel stosując tę formę pracy uczniów, związane są przede wszystkim z warunkami techniczno-organizacyjnymi, ze zbyt licznymi klasami, co pociąga za sobą spore utrudnienia w dobrym zorganizowaniu pracy czy właściwym zdyscyplinowaniu uczniów. Nauczyciel musi się liczyć też z tym, że ta forma pracy w zasadzie uprzywilejowuje uczniów średnio zdolnych, ze szkodą dla tych mniej zdolnych czy wybitnie uzdolnionych, bowiem sprawia, że w jednakowy sposób, w tym samym tempie i przy zastosowaniu tych samych środków, są przekazywane treści, które jednak z różnym natężeniem są asymilowane przez uczniów. Może to doprowadzić do tego, że część z nich nie będzie brała aktywnego udziału w pracy zbiorowej. Natomiast sporym atutem tej formy pracy na lekcji jest udział całej klasy we wspólnym wysiłku przy poznawaniu nowych treści lub ich utrwalaniu, co sprzyja integrowaniu się całej grupy, tworzeniu się więzi społecznych, budzeniu się wspólnych uczuć, postaw i przekonań, czy wręcz krystalizowaniu się światopoglądu. Na pewno ta forma pracy sprawdza się zwłaszcza w nauczaniu problemowym, stwarzając dogodne warunki do dyskusji, wymiany argumentów i rozwiązania problemu na forum klasy⁶.

Praca grupowa

Praca grupowa polega na wykonywaniu na lekcji w kilkusobowych zespołach uczniowskich zadań wyznaczonych przez nauczyciela prowadzącego zajęcia dydaktyczne. Stwarza ona korzystną sytuację, bowiem aktywizuje wszystkich uczniów i sprawia, że każdy z nich jest zaangażowany w pracę

⁵ B e r e ż n i c k i. *Podstawy* s. 331.

⁶ W. O k o ń. *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa 2003 s. 326-327.

związaną z tematem lekcji. W ten sposób grupa sprzyja kreatywności uczniów, wyrażaniu własnych opinii, uczy współdziałania, szukania consensusu, optymalnej organizacji pracy czy współodpowiedzialności za jej efekty. Staje się przestrzenią, w której zachodzą różne stosunki interpersonalne, następuje wzajemne oddziaływanie na siebie (interakcja) i bezpośrednie porozumiewanie się między sobą (interkomunikacja), a także przyswajanie i uwewnętrznianie przez poszczególnych uczniów wartości, wzorców czy pewnych norm funkcjonujących w grupie (interioryzacja). Wzajemna współpraca w grupie uczy także reguł działania w jej łonie, zasad jej funkcjonowania i praw w niej obowiązujących (socjalizacja). Sprzyja więc integracji i rozwija postawy społeczno-moralne. To sprawia, że ta forma pracy posiada niezaprzeczalne walory dydaktyczne i wychowawcze i ma spory wpływ na intensyfikację uczenia się⁷.

Jednym z podstawowych warunków prawidłowego funkcjonowania grupy jest właściwy dobór uczniów w klasie. Na ogół przyjmuje się, że uczniowie powinni mieć swobodę w tworzeniu grup na lekcji, ale nawet przy tym założeniu nauczyciel nie tylko określa ilość grup czy ich liczebność, ale także musi nadzorować sposób dobierania się uczniów w grupy. Chodzi bowiem o to, aby były one zróżnicowane pod względem intelektualnym, a przez to równoważne między sobą. To pomaga w prowadzeniu pracy we wszystkich grupach niemal w równym tempie. Uczniowie słabsi mogą bowiem liczyć na pomoc zdolniejszych, co w konsekwencji prowadzi we wszystkich zespołach do osiągnięcia podobnych wyników. Zdaniem wielu dydaktyków optymalne warunki skutecznej pracy stwarzają grupy 3-5 osobowe. Dają one możliwość aktywnego uczestniczenia wszystkim członkom grupy. Zespoły większe mogą natomiast sprzyjać bierności niektórych uczniów, rzadziej bowiem mogą dojść do głosu i niestety nieraz wyłącznie sporadycznie wykonują jakieś konkretne zadanie, co sprawia że stają się jedynie obserwatorami działań podejmowanych w większej grupie. O skuteczności tej formy pracy decyduje także właściwa instrukcja podana przez nauczyciela, wyjaśniająca kolejne następujące po sobie etapy w trakcie wykonywania określonego zadania w grupie. Zazwyczaj obejmuje ona:

- dokładne określenie zadania (problemu);
- omówienie sposobu pracy;
- wskazanie lub dostarczenie źródeł i niezbędnych materiałów;
- kierowanie i sprawdzanie wyników pracy poszczególnych grup⁸.

⁷ B e r e ż n i c k i. *Podstawy* s. 331-332.

⁸ Tamże s. 332-333.

Praca grupowa może przybrać różne formy. Zazwyczaj wskazuje się na pracę grupową jednolitą i zróżnicowaną. Ta pierwsza występuje wtedy, gdy wszystkie grupy w klasie wykonują to samo zadanie lub rozwiązują ten sam problem teoretyczny czy praktyczny. Jeżeli natomiast rozwiązują odrębne zadania lub pracują nad różnymi problemami, wtedy taka praca grupowa ma charakter zróżnicowany. Niektórzy dydaktycy, jak chociażby Wincenty Okoń, wymieniają jeszcze pracę grupową kombinowaną (polegającą na łączeniu pracy grupowej jednolitej ze zróżnicowaną) oraz brygadową (polegającą na wykonywaniu przez stałe grupy zadań o charakterze praktyczno-produkcyjnym, np. w warsztatach szkolnych)⁹.

Podstawową metodą pracy grupowej jest dyskusja nad wspólnie rozwiązanymi zagadnieniami. Praca może rozpocząć się od próby rozwiązania zadania (problemu) indywidualnie, by następnie na forum przedstawić grupie swe wyniki, ale równie dobrze mogą od samego początku pracować wspólnie. Ważne jest to, by swoje przemyślenia konfrontowali ze sobą, uzupełniali się po to, by finalnie przedstawić efekt pracy całej grupy, jednorodny w swej treści. Wyniki poszczególnych grup powinni referować wskazani przedstawiciele. Po czym winna nastąpić dyskusja mająca na celu wyeliminowanie ewentualnych błędów, konfrontowanie wyników, uzupełnianie i ocena przygotowanych sprawozdań. Ten rodzaj konfrontacji na forum całej klasy stwarza właściwą formę kontroli dla wszystkich uczniów, łącząc z pracą grupową także pracę indywidualną i zbiorową.

Zdaniem F. Bereźnickiego po podsumowaniu pracy grupowej nauczyciel może dokonać oceny pracy uczniów. Chodzi tu o wystawienie oceny konkretnemu uczniowi (uczniom), a nie całej grupie. Poszczególne grupy mogą otrzymać od nauczyciela słowa uznania czy dezaprobaty. Nieraz nagradza się ich pracę stosownym zapisem w dzienniku lekcyjnym, zgodnym z wewnątrzszkolnym systemem oceniania, ale nie w formie oceny¹⁰.

Praca partnerska (w parach)

Niektórzy dydaktycy, mówiąc o pracy grupowej, wymieniają jeszcze pracę partnerską¹¹ określaną też jako praca z partnerem, praca w dwójkach, praca w parach czy nieraz nawet jako praca binarna. Praca ta polega na wykonywaniu na lekcji przez dwóch uczniów zadań wyznaczonych przez nauczyciela prowadzącego zajęcia dydaktyczne w określonym przez niego czasie. Ten

⁹ Zob. W. O k o ń. *Zarys dydaktyki ogólnej*. Warszawa 1968 s. 225; t e n ż e. *Wprowadzenie* s. 328.

¹⁰ B e r e ż n i c k i. *Podstawy* s. 333.

¹¹ *Leksykon PWN. Pedagogika*. Red. B. Milerski, B. Śliwierski. Warszawa 2000 s. 68.

rodzaj pracy ma w zasadzie te same walory dydaktyczne i wychowawcze, co praca grupowa. Ponadto jej zaletą jest to, że nie stwarza takich problemów organizacyjnych jak praca w kilku grupach. Od strony technicznej jest prosta w realizacji, nie wprowadza bowiem zamieszania, ale szybko porządkuje zajęcia, dyscyplinuje uczniów siedzących w tej samej ławce szkolnej i wpływa na ich intensywne zaangażowanie w zadaną przez nauczyciela pracę. Natomiast jej mankamentem jest to, że poszczególne pary uczniowskie mogą reprezentować różny poziom intelektualny. Jest to uwarunkowane w zasadzie sposobem doboru, jaki jest stosowany na zajęciach. Wynika on bowiem z istniejących pomiędzy uczniami więzi koleżeńskich, co oznacza, że nie jest on prowadzony przez samego nauczyciela pod kątem potrzeb dydaktycznych. Konsekwencją tego może być bardzo zróżnicowane tempo pracy, bowiem to, co dla jednej pary może być proste i nie wymagające większego wysiłku, dla innej pary może być trudne i znacznie absorbujące czasowo.

3. FORMY ORGANIZACYJNE PRACY MŁODZIEŻY NA KATECHEZIE

Praca indywidualna (jednostkowa) na katechezie

Jak to już wyżej zostało powiedziane: praca jednostkowa polega na tym, że uczeń wykonuje określone zadanie dydaktyczne indywidualnie, korzystając przy tym z bezpośredniej lub pośredniej pomocy nauczyciela. Na lekcji może to być: ciche czytanie podręcznika, rozwiązywanie zadania dydaktycznego, formułowanie odpowiedzi na pytania, stawianie pytań nauczycielowi, wykonanie pracy manualnej czy prowadzenie obserwacji itp.

Oczywiście ta forma pracy jest stosowana również na katechezie. Ma ona miejsce wtedy, gdy poszczególne uczeń w klasie czyta wskazany przez katechetę tekst (np. z podręcznika, z Pisma Świętego) ważny dla opracowania tematu lekcji i go analizuje, gdy pracuje z tekstem źródłowym udzielając odpowiedzi na postawione pytania, gdy uzupełnia tekst lub tabelę, gdy wypełnia arkusz pracy lub gdy przedstawia odkryte treści w formie piktogramu. Uczeń podejmuje tę formę pracy także wtedy, gdy wykonuje jakieś zadanie dydaktyczne w klasie z polecenia katechety (pisze na tablicy, wskazuje miejsca na mapie, referuje jakieś wydarzenie, składa świadectwo wiary, pisze w zeszyte tekst modlitwy, redaguje list, robi notatkę). O tej formie pracy możemy mówić również wtedy, gdy uczeń w trakcie pogadanki odpowiada na pytania katechety, gdy podczas wykładu stawia pytania istotne z jego punktu widzenia, pomagające mu lepiej zrozumieć poruszane na lekcji zagadnienie, albo gdy podejmuje jakąś osobistą refleksję w trakcie medytacji obrazu czy rachunku sumienia.

Praca indywidualna występuje nie tylko na katechezach przeznaczonych na opracowanie kolejnego tematu przewidzianego przez program nauki religii, ale także na katechezach poświęconych kontroli i ocenie postępów młodzieży. Może to przybrać formę odpytywania pojedynczego ucznia z materiału już przepracowanego na zajęciach czy pisania przez wszystkich uczniów pracy kontrolnej w klasie.

Praca indywidualna występuje też jako nauka w domu. Jej wartość w procesie samokształcenia podkreśla W. Okoń uznając je za bezsporne, pod warunkiem, że organizuje się je w sposób właściwy. Uczeń wykonuje tę pracę w domu samodzielnie bez nadzoru nauczyciela korzystając jedynie pośrednio z jego pomocy, wykorzystując wyjaśnienia, jakich udzielił on podczas lekcji. Ta forma pracy ucznia pozwala mu zachować właściwe dla niego tempo pracy. Ponadto praca domowa, „jako uzupełnienie i ciąg dalszy pracy lekcyjnej, umożliwia [...] pogłębienie i utwalenie wiedzy ucznia, a przede wszystkim wdrożenie go do samodzielności w myśleniu i posługiwaniu się wiedzą, w realizowaniu samodzielnych zadań twórczych. Obok tego praca domowa spełnia ważną rolę wychowawczą. Zmuszając uczniów do samodzielnego podejmowania codziennych obowiązków, kształtuje ich wolę i charakter, rozwija systematyczność i dokładność, inicjatywę, pomysłowość, wzmacnia wiarę we własne siły, kształtuje pozytywny stosunek do pracy”¹². Z tych racji nie powinna być ona pomijana także na lekcjach religii.

Praca zbiorowa (frontalna) na katechezie

Praca zbiorowa na lekcji religii polega na wykonywaniu przez wszystkich uczniów tej samej pracy zaplanowanej przez katechetę. Chodzi więc o udział każdego ucznia w zbiorowym wysiłku klasy przy poznawaniu wydarzeń historyzobawczych, przy analizie tekstów biblijnych czy dokumentów kościelnych lub w ogóle tekstów źródłowych związanych z tematem katechezy, przy oglądaniu fragmentu jakiegoś filmu czy prezentacji multimedialnej i podejmowaniu wspólnej dyskusji, przy słuchaniu wykładu katechety i stosownych wyjaśnień związanych z omawianym zagadnieniem, przy poruszaniu istotnych zagadnień religijnych, moralnych, społecznych wpływających z programu nauki religii itp. Oczywiście zbiorowym działaniem młodzieży na lekcji religii będzie również wspólna modlitwa, zazwyczaj odmawiana na początku i na końcu katechezy. Może być ona równie dobrze włączona w strukturę katechezy także w innym jej momencie, np. jako odpowiedź na usłyszane i przyjęte przez uczniów orędzie Boże¹³. Takim kolektywnym działaniem

¹² O k o ń. *Wprowadzenie* s. 330.

¹³ Zob. E. G o ł ą b e k. *Modlitwa młodzieży. Studium teoretyczno-empiryczne*. Wrocław

będzie wspólny śpiew pieśni i piosenek religijnych¹⁴. Jeśli nawet młodzież na co dzień niechętnie podchodzi do tego rodzaju zajęć na lekcji religii, to na pewno jest otwarta na tę propozycję, zwłaszcza w okresie poprzedzającym święta Bożego Narodzenia, gdy w klasie przeżywa czas spotkań wigilijnych z nauczycielami i wspólne kolędowanie.

Prowadzenie przez katechetę lekcji religii w formie pracy zbiorowej młodzieży wymaga od niego sporego zaangażowania, a przede wszystkim dobrego przygotowania do zajęć. Powinno ono obejmować zarówno stronę merytoryczną, jak i metodyczną lekcji. Ma to mu pomóc w ciekawym prowadzeniu lekcji, absorbującym uwagę młodzieży, wzbudzającym zainteresowanie i zachęcającym do włączania się do wspólnej dyskusji. Katecheta powinien też zadbać o to, by wytworzyć na lekcji religii odpowiednią atmosferę sprzyjającą wymianie poglądów na forum klasy. Chodzi o kształtowanie postawy wzajemnego szacunku, tolerancji wobec odmiennych poglądów, umiejętności słuchania argumentów osób reprezentujących różne postawy. Powinno to pomóc katechezie w mobilizowaniu do wspólnej pracy wszystkich uczniów, zwłaszcza zaś tych, którzy są nieśmiali i zazwyczaj nie włączają się aktywnie do dyskusji. W ten sposób winien on eliminować te sytuacje, w których część uczniów w klasie jest wyłącznie biernymi uczestnikami zajęć. Odpowiedni klimat ma też pomóc w korygowaniu błędnych odpowiedzi, prostowaniu niewłaściwych postaw czy zbijaniu argumentów wysuwanych podczas debaty na lekcji¹⁵.

Na pewno ta forma pracy ma zastosowanie zwłaszcza w nauczaniu problemowym, gdy młodzież zostaje postawiona na lekcji wobec jakiejś kwestii, która wymaga głębokiego zastanowienia i próby pozytywnego jej rozwiązania. Staje się to właśnie w wyniku kolektywnego działania na lekcji. Taka praca wspólnym frontem na katechezie, a więc nad tym samym zagadnieniem (problemem), umożliwia wszystkim uczniom wymianę zdań, wspólne poszukiwania rozwiązań, ale także stwarza okazję do dzielenia się własnym doświadczeniem wiary, co jest ważnym świadectwem wobec rówieśników, może bowiem wpływać na kształtowanie się ich przekonań czy postaw chrześcijańskich. Nieraz ma ono większe znaczenie dla młodzieży niż świadectwo samego katechety.

Trzeba nadmienić, iż w praktyce katechetycznej ta forma pracy uczniów z katechetą na lekcji religii jest formą dominującą. Powinna być jednak uzu-

2006 s. 106.

¹⁴ Por. M. K o r g u l. *Dydaktyka dla katechetów*. Świdnica 2007 s. 109.

¹⁵ Zob. B. T w a r d z i c k i. *Katechetyka formalna w służbie wiary*. Przemysł 2001 s. 195.

pełniana przez pozostałe formy w celu uatrakcyjnienia zajęć i podniesienia ich efektywności.

Praca grupowa na katechezie

Zdaniem ks. Władysława Kubika praca grupowa jest szczególnie godna polecenia katechetom, ponieważ stwarza ona całkiem wyjątkową możliwość komunikacji na lekcji religii, uczy rozmowy o sprawach ważnych z punktu widzenia katolika, zdobywania i pogłębiania wiedzy religijnej, a przede wszystkim dzielenia się doświadczeniem wiary. To z kolei może prowadzić do przyjęcia wartości, norm, poglądów przez pozostałych członków grupy i uznania ich za własne oraz może przyczynić się do umocnienia wiary i do pogłębienia więzi eklezjalnych, a co za tym idzie do rozwoju poczucia odpowiedzialności za wspólnotę Kościoła¹⁶. Przy zastosowaniu tej formy pracy na lekcji religii młodzież może poszukiwać odpowiedzi w tekstach źródłowych na postawione przez katechetę pytania, debatować nad jakimś problemem moralnym, projektować stronę internetową na określony temat, dokonać charakterystyki postaci biblijnych, wykonać plakat lub kolaż, przygotować inscenizację itp.

Sposób organizowania grup na lekcji został już powyżej omówiony. Warto jedynie nadmienić, iż grupy te mogą być na lekcjach religii stałe (ten sam zespół uczniów pracujący ze sobą na wszystkich zajęciach) bądź doraźne (zmieniające się co lekcję grono uczniów w zespole). Pierwszy wariant jest dobry od strony organizacyjnej, ponieważ katecheta nie musi poświęcać dodatkowego czasu na wyjaśnienia związane z tworzeniem grup. Podział następuje w zasadzie automatycznie, zgodnie z przyjętym wcześniej na zajęciach modelem, tak iż każdy uczeń wie, do jakiej grupy należy i jakie z tego tytułu miejsce powinien zająć w klasie. Najprostszym rozwiązaniem w tym przypadku jest tworzenie grup z uczniów siedzących w ławkach sąsiadujących ze sobą. W ten sposób wystarczy, że uczniowie jednej z ławek szkolnych odwrócą się do swoich sąsiadów i już tworzą czteroosobową grupę. Niesie to jednak ze sobą ryzyko, że tak dobrane grupy w klasie nie będą reprezentowały wyrównanego poziomu. Może to bowiem skutkować tym, że na stałe utworzą się grupy gorsze i lepsze. Drugi wariant temu zapobiega poprzez ciągłą rotację w grupach, ale z kolei może być powodem pewnego zamieszania na lekcji, przynajmniej na etapie ich powstawania.

Za tworzenie grup na lekcji religii odpowiedzialny jest katecheta. Niektórzy dydaktycy zalecają, by dobór osób w grupach był inspirowany przez

¹⁶ Zob. W. K u b i k. *Zarys dydaktyki katechetycznej*. Kraków 1990 s. 100-101.

młodzież. Jednak z praktycznego punktu widzenia lepszym rozwiązaniem wydaje się tworzenie ich w sposób odgórny, a więc z polecenia katechety. Sprawia to, że powstające grupy nie są zespołami towarzyskimi, ale roboczymi, a co najważniejsze o wyrównanym poziomie, zdolne do pracy w tym samym tempie i do efektywnego wykonania zleconego zadania¹⁷.

Ważne jest również wyznaczenie ról w poszczególnych grupach. Katecheta powinien wskazać przewodniczącego grupy (kierownika, lidera) koordynującego pracę zespołu, sekretarza sporządzającego protokół, referenta (sprawozdawcę, prezentera) zdającego sprawozdanie z ukończonej pracy na plenum czy lektora odczytującego tekst źródłowy w grupie. Niektórzy proponują nadto wyznaczenie osoby do czuwania nad organizacją czasu pracy¹⁸. Te zadania mogą równie dobrze rozdzielić pomiędzy siebie sami członkowie grupy, bez udziału katechety. Ze względów praktycznych wydaje się, że sekretarz powinien być od razu tą osobą, która będzie referować na forum klasy wyniki pracy całej grupy. Często zdarza się bowiem, że referent nie jest w stanie odczytać protokołu sporządzonego przez sekretarza, co sprawia niepotrzebne zamieszanie na lekcji, wydłuża czas przeznaczony na prezentację wyników pracy poszczególnych grup i dekoncentruje, przenosząc uwagę na rzeczy drugorzędne, nie związane z treścią zadania.

Rola katechety

Katecheta nie tylko organizuje od strony technicznej pracę w grupach, ale także ją nadzoruje. Powinien więc czuwać nad właściwym jej przebiegiem, przechodząc od grupy do grupy i doglądając ich pracę. W razie konieczności, gdy grupa ma jakieś problemy z wykonaniem zadania, może udzielić dodatkowych wyjaśnień, ale nie powinien podsuwać młodzieży gotowych rozwiązań. Jego sposób udzielania wskazówek i poruszania się pomiędzy grupami musi być na tyle cichy, dyskretny, żeby nie przeszkadzał uczniom w pracy.

Instrukcja

Istotne znaczenie dla udanej pracy grupowej ma dobrze opracowana instrukcja, będąca zbiorem niezbędnych wskazówek do wspólnej pracy na katechezie. Jej zadaniem jest dokładne określenie tego, co każda grupa ma zrobić i jak to wykonać. Powinna więc ona:

- być precyzyjna i krótka;

¹⁷ A. S p ł a w s k i. *Zagadnienia metodyczne w katechezie młodzieżowej*. W: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*. Red. R. Murawski. Warszawa 1989 s. 380.

¹⁸ Zob. J. K ę d z i e r s k a. *Formy organizacyjne kształcenia*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 3. Red. T. Pilch. Warszawa 2003 s. 1165.

- być przekazana w jasny i zrozumiały dla wszystkich sposób;
- zawierać syntetyczną informację o celu zadania;
- zawierać informacje o formie realizacji zadania;
- określać dokładnie limit czasu na wykonanie zadania;
- być umieszczona na kartach pracy poszczególnych grup¹⁹.

Dopiero po udzieleniu instrukcji powinno się podzielić klasę na grupy, chociaż w literaturze przedmiotu spotyka się także zachętę, by nastąpiło to przed podaniem szczegółowych wskazówek²⁰. To pierwsze rozwiązanie wydaje się o tyle lepsze, że uczniowie siedzą jeszcze w swoich ławkach i są zwrócenii twarzą do nauczyciela, co sprzyja większemu skupieniu i sprawia, że komunikat katechety szybciej trafia do uczniów. W drugim przypadku, gdy uczniowie utworzyli już grupy, są problemy ze zdyscyplinowaniem wszystkich uczniów, z odpowiednim wyciszeniem umożliwiającym podanie instrukcji. Część uczniów siedzi już bowiem tyłem do nauczyciela, często podejmując rozmowy, co przeszkadza prowadzącemu zajęcia, jak i samym uczniom, czego następstwem może być niezrozumienie polecenia, a w konsekwencji dodatkowe pytania zadawane katechecie przez poszczególne grupy. Błędem byłoby również rozdanie tekstów źródłowych czy kart pracy przed udzieleniem instrukcji. Uczniowie zajęliby się bowiem ich czytaniem, a nie słuchaniem poleceń katechety.

Referowanie wyników pracy

Katecheta powinien dokładnie kontrolować czas przeznaczony na wykonanie zadania. Po jego upływie winien konsekwentnie dążyć do tego, by wszystkie grupy przerwały swoją pracę i skupiły się na wspólnym referowaniu jej wyników. Nie powinien pozwolić młodzieży na dopisywanie czegokolwiek i przedłużanie tej części katechezy. Jak to zostało już wyżej powiedziane, wyniki uzyskane przez grupę referuje, na polecenie katechety, jeden z członków zespołu – sprawozdawca. W razie potrzeby jego wypowiedzi mogą być dodatkowo uzupełnione przez pozostałych członków grupy²¹. Reszta klasy powinna w tym czasie je weryfikować i uzupełniać. W ten sposób forma pracy grupowej jest łączona z pracą indywidualną i zbiorową, co ma niezaprzeczalne walory dydaktyczne²². Informacje, podawane przez osoby referujące, są ważne dla wszystkich, dlatego trzeba zmobilizować całość klasy do aktywnego uczestni-

¹⁹ Por. Z. H o f m a n. *Tworzenie warunków do uczenia się przez działanie*. W: *O metodzie Klanzy. Teoria i praktyka*. Red. E. Kędzior-Niczyporuk. Lublin 2010 s. 97-98.

²⁰ Zob. T w a r d z i c k i. *Katechetyka* s. 201.

²¹ Zob. C. K u p i s i e w i c z. *Dydaktyka ogólna*. Warszawa 2000 s. 169.

²² Zob. B e r e ż n i c k i. *Podstawy* s. 333.

czenia w tej części zajęć. Jest to niezwykle istotne w sytuacji, gdy praca miała charakter zróżnicowany, a więc poszczególne grupy realizowały odrębne zadania. Wtedy – w czasie prezentacji – zdobywają nowe wiadomości, inne niż te, jakie wynikały z analizy ich materiałów źródłowych. Wyniki końcowe powinny być zapisane na tablicy w formie zwięzłych zdań czy krótkich haseł, następnie przepisane do zeszytu, jako udokumentowanie wspólnego wysiłku całej klasy. Taki materiał może stanowić więc notatkę z katechezy. Zakończeniem tej formy pracy na lekcji religii powinno być podsumowanie katechety. Zdaniem ks. Bronisława Twardzickiego, nie powinien on jednak na tym etapie katechezy wyciągać wniosków praktycznych dla życia. Winno to nastąpić w ostatniej części katechezy poprzez odniesienie poznanych treści do sytuacji egzystencjalnej ucznia, tak by stanowiły one dla niego wskazówki, jak kształtować życie dojrzałego katolika²³.

Praca partnerska

Mówiąc o pracy w grupach na lekcjach religii można też wymienić pracę w parach, która jest jakimś rodzajem pracy w małych grupach²⁴. Efektywna katecheza domaga się zwłaszcza dzisiaj gotowości do dialogu, a taką możliwość daje praca grupowa, a także praca partnerska. Stwarza ona bowiem warunki do mówienia o wierze, wychodząc od własnego doświadczenia i osobistych przekonań. Ta forma pracy na katechezie może dać katechecie pewne bodźce do polepszenia wzajemnych oddziaływań, czy to w sposób pośredni czy bezpośredni. Ten pierwszy sposób może zaistnieć podczas tradycyjnej realizacji tematów na lekcji religii, a ten drugi podczas specjalnych zajęć grupowych, których wzajemne relacje są tematem ćwiczeń. Jeśli mówimy o pracy w parach to mamy na względzie właśnie ten pierwszy sposób. Praca w parach jest rodzajem pracy komunikatywnej i kooperacyjnej na katechezie. Uczy bowiem wzajemnego porozumiewania się i współdziałania. Przydział zadania i sposób jego wykonania jest w zasadzie taki sam, jak w pracy grupowej. Taką samą rolę do spełnienia ma też katecheta nadzorujący przebieg pracy. Całość kończy się prezentacją wyników pracy. Dla każdej pary istnieje możliwość dania tylko jednej odpowiedzi wobec wszystkich²⁵. Na lekcji religii praca partnerska może być zastosowana np. wtedy, gdy młodzież ma zrealizować jakieś zadanie edukacyjne, które może polegać na rozwiązaniu jakiegoś problemu w czasie prowadzonej dyskusji z kolegą lub koleżanką, na

²³ Por. T w a r d z i c k i. *Katechetyka* s. 201.

²⁴ Zob. J. S z p e t. *Dydaktyka katechezy*. Poznań 1999 s. 133.

²⁵ Zob. B. G r o m. *Metody pracy w grupach*. W: *Słownik katechetyczny*. Red. J. Gevaert, K. Misiaszek. Warszawa 2007 s. 593-594.

poszukiwaniu w tekście odpowiedzi na postawione przez katechetę pytania, na interpretowaniu tekstu biblijnego, na przeprowadzeniu wywiadu czy tworzeniu definicji, na wspólnym układaniu wezwań do modlitwy powszechnej, układaniu komentarza do czytań, rozwiązywaniu krzyżówki, schematycznym przedstawieniu treści itp.

W praktyce katechetycznej ta forma pracy jest dość często wykorzystywana. Składają się na to przynajmniej dwie przyczyny. Po pierwsze: jest prosta w realizacji biorąc pod uwagę stronę techniczno-organizacyjną. Nie wymaga specjalnych warunków lokalowych i zmian w klasie. Uczniowie, siedząc bowiem w ławkach, są w zasadzie od razu gotowi do tej formy pracy. Po drugie: jest pożądana z dydaktyczno-wychowawczego punktu widzenia. Zmusza bowiem wszystkich uczniów do solidnej pracy i wprowadza ład na katechezie. W parze każdy uczeń musi być aktywny, by wykonać należycie i w czasie swoją pracę, nie może oczekiwać biernie – jak to ma miejsce nieraz w pracy grupowej czy zespołowej – że ktoś za niego wykona zadanie, nie ma też czasu na niepotrzebne rozmowy i zajmowanie się sprawami nie związanymi z tematem lekcji.

4. FORMY ORGANIZACYJNE PRACY MŁODZIEŻY W NIEKTÓRYCH PODRĘCZNIKACH

Oczywiście te formy pracy są obecne w podręcznikach metodycznych nauki religii do gimnazjum, liceum, technikum i szkoły zawodowej. Dla przykładu warto wspomnieć chociażby książki wydane przez środowisko kieleckie²⁶ i krakowskie²⁷. W jednym i drugim przypadku występują

²⁶ *W moim Kościele*. Podręcznik metodyczny kl. I gimnazjum. Red. T. Śmiech. Kielce: Wydawnictwo Jedność 2009 (dalej: PMG 1 Jedność); *W miłości Ojca*. Podręcznik metodyczny kl. II gimnazjum. Red. T. Śmiech. Kielce: Wydawnictwo Jedność 2009 (dalej: PMG 2 Jedność); *W życiu i w prawdzie*. Podręcznik metodyczny kl. III gimnazjum. Red. T. Śmiech. Kielce: Wydawnictwo Jedność 2009 (dalej: PMG 3 Jedność); *Na drodze do dojrzałej wiary*. Podręcznik metodyczny kl. I liceum i technikum. Red. T. Śmiech, E. Kondrak. Kielce: Wydawnictwo Jedność 2009 (dalej: PMLiT 1 Jedność); *Z wiarą w życie i świat*. Podręcznik metodyczny kl. II liceum oraz II i III technikum. Red. J. Czerkawski, E. Kondrak, B. Nosek. Kielce: Wydawnictwo Jedność 2009 (dalej: PML2iT2-3 Jedność); *Z wiarą na progu miłości*. Podręcznik metodyczny kl. III liceum i IV technikum. Red. J. Czerkawski, E. Kondrak, B. Nosek. Kielce: Wydawnictwo Jedność 2009 (dalej: PML3iT4 Jedność).

²⁷ *Jezus uczy i zbawia*. Podręcznik metodyczny do religii dla klasy I gimnazjum. Red. Z. Marek. Kraków: Wydawnictwo WAM 2005 (dalej: PMG 1 WAM); *Jezus działa i zbawia*. Podręcznik metodyczny do religii dla klasy II gimnazjum. Red. Z. Marek. Kraków: Wydawnictwo WAM 2005 (dalej: PMG 2 WAM); *Jezus prowadzi i zbawia*. Podręcznik metodyczny

wszystkie wyżej wspomniane formy organizacyjne pracy młodzieży na lekcjach religii. Trzeba jednak nadmienić, iż zazwyczaj są one ze sobą łączone w trakcie jednostki katechetycznej i to w różnych konfiguracjach. W podręcznikach kieleckich proponuje się następujące łączenie form:

- pracę grupową z pracą indywidualną²⁸;
- pracę grupową z pracą zbiorową²⁹;
- pracę grupową z pracą indywidualną i zbiorową³⁰;
- pracę grupową z pracą indywidualną i w parach³¹;
- pracę indywidualną z pracą zbiorową³².

Ponadto autorzy podręczników kieleckich proponują w poszczególnych katechezach jedną, dominującą formę pracy ucznia. Są nimi: praca indywidualna³³, grupowa³⁴, zbiorowa³⁵ oraz w grupach lub w parach³⁶. Trzeba

do religii dla klasy III gimnazjum. Red. Z. Marek. Kraków: Wydawnictwo WAM 2006 (dalej: PMG 3 WAM); *Jestem świadkiem Chrystusa w Kościele*. Podręcznik metodyczny do religii dla I klasy liceum i technikum. Red. Z. Marek. Kraków: Wydawnictwo WAM 2002 (dalej: PMLiT 1 WAM); *Jestem świadkiem Chrystusa w świecie*. Podręcznik metodyczny do religii dla II klasy liceum i II i III klasy technikum. Red. Z. Marek. Kraków: Wydawnictwo WAM 2003 (dalej: PML2iT2-3 WAM); *Jestem świadkiem Chrystusa w rodzinie*. Podręcznik metodyczny do religii dla III klasy liceum i IV klasy technikum. Red. Z. Marek. Kraków: Wydawnictwo WAM 2004 (dalej: PML3iT4 WAM); *Ze zmartwychwstałym w społeczeństwie*. Podręcznik metodyczny do religii dla I klasy szkoły zawodowej. Red. Z. Marek. Kraków: Wydawnictwo WAM 2002 (PMZ 1 WAM); *Ze zmartwychwstałym w rodzinie*. Podręcznik metodyczny do religii dla II klasy szkoły zawodowej. Red. Z. Marek. Kraków: Wydawnictwo WAM 2003 (dalej: PMZ 2).

²⁸ PMG 1 Jedność: 59 (następująca po skrócie liczba oznacza numer jednostki tematycznej w podręczniku metodycznym); PMG 3 Jedność: 6, 7, 10, 17a, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 30a, 33, 34, 39, 40, 41, 44, 45, 49, 54, 58, 60, 61; PMLiT 1 Jedność: 2, 7, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 31, 37, 38, 40, 41, 43, 50, 54; PML2iT2-3 Jedność: 1, 2, 3, 4, 6, 10, 13, 14, 15, 17, 27, 28, 30, 30a, 37, 41, 45, 46, 62; PML3iT4 Jedność: 1, 3, 5, 6, 7, 16, 21, 23, 24, 28, 36, 39, 43, 44, 45.

²⁹ PMG 2 Jedność: 63; PMG 3 Jedność: 38; PMLiT 1 Jedność: 27.

³⁰ PMG 3 Jedność: 1, 2, 3, 4, 9, 11, 14, 17, 21a, 23, 42, 43, 46, 47, 51, 53, 55; PMLiT 1 Jedność: 42; PML3iT4 Jedność: 38.

³¹ PML3iT4 Jedność: 9.

³² PMG 2 Jedność: 67; PMG 3 Jedność: 5, 8, 12, 15, 16, 18, 32, 50, 52, 56, 59, 63.

³³ PMG 1 Jedność: 62; PMG 3 Jedność: 29; PMLiT 1 Jedność: 3, 10, 20; PML2iT2-3 Jedność: 56; PML3iT4 Jedność: 11, 34, 41.

³⁴ PMG 1 Jedność: 2a, 5, 7, 8, 9, 23, 41, 48, 49, 51, 56, 60, 64, 65; PMG 2 Jedność: 14, 15, 18, 19, 22, 23, 29, 32, 33, 35, 60, 61, 65, 66; PMG 3 Jedność: 37; PMLiT 1 Jedność: 4, 9, 11, 12, 14, 15, 17, 24, 26, 28, 29a, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 44, 45, 49, 51, 52, 53, 55, 59; PML2iT2-3 Jedność: 7, 8, 9, 11, 16, 19, 19a, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 29a, 31, 32, 33, 35, 40, 43, 44, 47, 52, 53, 55, 63; PML3iT4 Jedność: 2, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 19, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 35, 37, 42.

też nadmienić, iż nieraz autorzy niektórych jednostek katechetycznych wprowadzają termin „praca zespołowa”, co w praktyce sprowadza się do prowadzenia zajęć w formie pracy grupowej³⁷.

Natomiast w wersji krakowskiej proponuje się następujące łączenie form:

- pracę frontalną z pracą indywidualną³⁸;
- pracę frontalną z pracą jednostkową³⁹;
- pracę frontalną z pracą grupową⁴⁰;
- pracę frontalną z pracą w parach⁴¹;
- pracę frontalną z pracą indywidualną i w parach⁴²;
- pracę frontalną z pracą jednostkową i w parach⁴³;
- pracę frontalną z pracą indywidualną i w grupach⁴⁴;
- pracę frontalną z pracą jednostkową i w grupach⁴⁵;

³⁵ PMG 2 Jedność: 59; PMG 3 Jedność: 22, 31, 34a, 35, 36; PMLiT 1 Jedność: 6.

³⁶ PML3iT4 Jedność: 33.

³⁷ PMG 1 Jedność: 15, 35.

³⁸ PMG 1 WAM: 1, 14, 20, 31; PMG 2 WAM: 5a, 12, 13, 22, 31a, 45, 49a, 52; PMG 2 WAM: 5a, 12, 13, 22, 31a, 45, 49a, 52; PMG 3 WAM: 4, 7, 13, 14, 15, 16, 20, 20a, 23, 31, 32, 35, 36, 37, 39, 42, 44, 46, 48, 49, 51, 52; PMLiT 1 WAM: 9, 57; PML2iT2-3 WAM: 14, 16, 22, 25, 40, 42; PML3iT4 WAM: 18, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 31, 32, 36, 38, 44, 45, 46, 49, 50, 54, 55; PMZ 1 WAM: 25, 38; PMZ 2 WAM: 6, 11, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 44, 45, 46.

³⁹ PMG 1 WAM: 12, 27, 36; PMG 2 WAM: 3, 5; PMG 3 WAM: 9, 10, 28, 29, 43; PMLiT 1 WAM: 0, 10, 13, 40, 45, 52, 55; PML2iT2-3 WAM: 1, 5, 10, 12, 26, 29, 38; PML3iT4 WAM: 13, 34, 35, 39, 47; PMZ 1 WAM: 1, 24, 37; PMZ 2 WAM: 26, 30, 43.

⁴⁰ PML3iT4 WAM: 3, 4, 20; PMZ 2 WAM: 3, 4, 13.

⁴¹ PML3iT4 WAM: 33.

⁴² PMG 1 WAM: 25, 34, 55, 58; PMG 2 WAM: 4, 17, 20, 25, 31, 36, 38, 40; PMG 3 WAM: 6, 12, 18, 25; PML3iT4 WAM: 12; PMZ 1 WAM: 21, 34.

⁴³ PMG 1 WAM: 2, 37, 52; PMG 2 WAM: 8, 13, 16; PMLiT 1 WAM: 46; PML3iT4 WAM: 52.

⁴⁴ PMG 1 WAM: 3, 9, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 30, 33, 38, 39, 41, 43, 44, 46, 51, 53, 56, 57, 59, 59b; PMG 2 WAM: 10, 14, 15, 23, 26, 28, 30, 34, 35, 37, 39, 44; PMG 3 WAM: 1, 2, 17, 19, 22, 26, 27, 30, 33, 34a, 38, 41, 44a, 47, 49a, 50; PMLiT 1 WAM: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 15, 16, 17, 21, 22, 24, 25, 26, 31, 32, 34, 36, 39, 42, 49, 50, 51, 53; PML2iT2-3 WAM: 2, 6, 11, 15, 17, 18, 19, 20, 23, 27, 30, 31, 33, 34, 35, 39, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 60; PML3iT4 WAM: 1, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 19, 24, 25, 42, 43, 48, 51; PMZ 1 WAM: 2, 3, 4, 14, 18, 19, 20, 26, 29, 30, 32, 33, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48; PMZ 2 WAM: 1, 2, 5, 7, 8, 12, 17, 31, 32, 33, 34, 39, 42.

⁴⁵ PMG 1 WAM: 5, 7, 8, 10, 11, 26, 29, 32, 42, 49; PMG 2 WAM: 6, 7, 11, 19, 21, 27, 29, 32, 41, 42, 47, 48, 50; PMG 3 WAM: 3, 5, 8, 24, 27a, 34, 40; PMLiT 1 WAM: 4, 11, 12, 14, 18, 19, 20, 23, 27, 37, 43, 44, 56; PML2iT2-3 WAM: 3, 4, 7, 8, 9, 13, 21, 24, 28, 36, 37, 41, 43, 44, 47, 48, 56, 58; PML3iT4 WAM: 16, 17, 26; PMZ 1 WAM: 5, 6, 7, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 22, 39, 40; PMZ 2 WAM: 9, 10, 18.

- pracę frontalną z pracą w parach i w grupach⁴⁶;
- pracę frontalną z pracą indywidualną i jednostkową⁴⁷;
- pracę frontalną z pracą indywidualną, grupową i w parach⁴⁸;
- pracę frontalną z pracą jednostkową, grupową i w parach⁴⁹;
- pracę frontalną z pracą grupową, jednostkową i indywidualną⁵⁰.

W zasadzie każda jednostka katechetyczna w podręcznikach krakowskich łączy kilka form, do rzadkości należą katechezy, gdzie proponuje się wyłącznie jedną z nich⁵¹.

Jak można zauważyć, więcej wariantów co do sposobu wyboru formy pracy proponują podręczniki krakowskie. Wynika to z tego, że autorzy tych podręczników wprowadzili rozróżnienie na pracę jednostkową i indywidualną, chociaż w literaturze przedmiotu często te dwa terminy traktowane są tożsamo i używa się ich zamiennie. Anna Zellma, która analizowała krakowską edycję podręczników adresowanych do młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej, twierdzi, że ta pierwsza forma pracy odnosi się do tych sytuacji na katechezie, podczas których uczniowie wykonują te same zadania, ale niezależnie od swoich rówieśników z klasy, np. ciche czytanie tekstu, redagowanie notatki, uzupełnianie tekstu lub tabeli, podejmowanie osobistej refleksji itp. Z kolei ta druga forma pracy – indywidualna, polega na wykonywaniu przez poszczególnych uczniów w klasie zadań odrębnych, wyznaczonych przez katechetę specjalnie dla każdego z nich, np. wypełnianie tekstu wyboru czy przyporządkowania albo karty pracy. Niestety w tej edycji podręcznikowej brakuje ujednoczenia w zakresie terminologii odnoszącej się do pracy jednostkowej i indywidualnej. Czasami posługując się terminem „praca jednostkowa” odnosi się go do pracy indywidualnej i na odwrót, a zatem używa się ich zamiennie⁵².

Liczniesze warianty form pracy w edycji krakowskiej związane są również z tym, że każdej jednostce katechetycznej przyporządkowano pracę frontalną, co wpłynęło na tworzenie dodatkowych konfiguracji z pozostałymi formami

⁴⁶ PMG 1 WAM: 4, 6.

⁴⁷ PMG 1 WAM: 11a, 13, 23a, 28, 30a, 40, 41a, 45, 47, 48, 53a, 54, 59a; PMG 2 WAM: 1, 18, 19a, 24, 43, 43a, 46, 51; PMLiT 1 WAM: 28, 29, 30, 33, 35, 41, 47, 48, 54; PML2iT2-3 WAM: 32; PML3iT4 WAM: 6, 30, 37, 40, 53; PMZ 1 WAM: 8, 27, 28, 31, 35, 36.

⁴⁸ PMG 1 WAM: 50; PMG 2 WAM: 2, 9; PMG 3 WAM: 11; PML3iT4 WAM: 41.

⁴⁹ PMG 2 WAM: 33, 49; PMZ 1 WAM: 12.

⁵⁰ PMZ 1 WAM: 13, 23, 49, 50.

⁵¹ PMZ 2 WAM: 25.

⁵² Por. A. Z e l l m a. *Wielostronne aktywizowanie młodzieży w szkolnym nauczaniu religii. Studium w świetle Programu nauczania religii katolickiej z 2001 roku.* Olsztyn 2006 s. 279.

pracy. Pominęto to z kolei w edycji kieleckiej. Jedynie czasami wskazywano na zastosowanie pracy frontalnej (zespołowej), chociaż *de facto* jest ona obecna we wszystkich opracowanych jednostkach katechetycznych.

Biorąc to pod uwagę trzeba stwierdzić, że zarówno w materiałach kieleckich, jak i krakowskich, dominującą formą aktywności uczniów jest praca zbiorowa. Często też proponuje się pracę indywidualną i w grupach, rzadko natomiast sięga się do pracy w parach. Ważne jest jednak to, że preferuje się stosowanie wielorako zróżnicowanych form organizacyjnych pracy ucznia, nie ograniczając ich do jednej, dominującej formy podczas całej katechezy. Dzięki temu nauczycielowi religii daje się możliwość dokonania wyboru odpowiednich form pracy z młodzieżą, adekwatnie do aktualnych potrzeb i możliwości edukacyjnych. Z kolei uczniom otwiera się możliwość aktywnego uczestniczenia w zajęciach i lepszego przyswajania wiedzy religijnej. Katecheta, korzystając z analizowanych podręczników metodycznych, dysponuje zatem szerokim wachlarzem możliwości form organizacyjnych pracy ucznia, co powinno wpłynąć nie tylko na atrakcyjność tych zajęć, ale przede wszystkim na ich efektywność.

*

Zajęcia szkolne młodzieży wymagają zastosowania różnorodnych form organizacyjnych uczenia się. Do najbardziej typowych form organizacyjnych pracy uczniów należy praca indywidualna, zbiorowa i grupowa. Aktualnie zwraca się także uwagę na pracę w parach i jej walory dydaktyczne. Zastosowanie tych form powinno zmierzać do ukształtowania u młodzieży określonych cech osobowości. Praca zbiorowa winna wpływać na jej uspołecznienie, grupowa i partnerska na rozwinięcie predyspozycji niezbędnych do koegzystencji i umiejętnego współdziałania, a jednostkowa na wyrobienie indywidualnej aktywności i samodzielności. Biorąc to pod uwagę należy stwierdzić, że korzystanie na lekcji z tych czterech form pracy ucznia lub z różnych wariantów ich połączeń jest ze wszelkich miar pożądane i podnosi atrakcyjność zajęć, a co za tym idzie, wpływa na wszechstronne aktywizowanie uczniów. Ich zastosowanie na katechezie wpisuje się w dążenie nauczycieli religii do poprawy skuteczności edukacji religijnej młodzieży. Różnorodność form pracy jest ważnym elementem z punktu widzenia dydaktyki katechetycznej, wiąże się bowiem z poszukiwaniem optymalnych rozwiązań, a więc podnoszących efektywność katechezy, między innymi co do sposobu przekazu treści wiary i kształtowania postaw chrześcijańskich u młodzieży.

BIBLIOGRAFIA

- B e r e ż n i c k i F.: Podstawy dydaktyki. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2007.
- G o ł ą b e k E.: Modlitwa młodzieży. Studium teoretyczno-empiryczne. Wrocław: Wyd. św. Antoniego 2006.
- G r o m B.: Metody pracy w grupach. W: Słownik katechetyczny. Red. J. Gevaert, K. Misiaszek. Warszawa: Wyd. Salezjańskie 2007 s. 592-596.
- H o f m a n Z.: Tworzenie warunków do uczenia się przez działanie. W: O metodzie Klanzy. Teoria i praktyka. Red. E. Kędzior-Niczyporuk. Lublin: Wyd. KLANZA 2010 s. 90-99.
- K ę d z i e r s k a J.: Formy organizacyjne kształcenia. W: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. T. 1. Red. T. Pilch. Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak” 2003 s. 1161-1166.
- K o r g u l M.: Dydaktyka dla katechetów. Świdnica: Wydział Katechetyczny Świdnickiej Kurii Biskupiej 2007.
- K u b i k W.: Zarys dydaktyki katechetycznej. Kraków: Prowincja Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego 1990.
- K u p i s i e w i c z C.: Dydaktyka ogólna. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Graf-Punkt” 2000.
- K u p i s i e w i c z C.: Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa: Polska Oficyna Wydawnicza BGW 1995.
- K u p i s i e w i c z C.: Szkice z dziejów dydaktyki. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2010.
- Leksykon PWN. Pedagogika. Red. B. Milerski, B. Śliwierski. Warszawa: Wyd. PWN 2000.
- O k o Ń W.: Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej. Warszawa Wyd. Akademickie „Żak” 2003.
- O k o Ń W.: Zarys dydaktyki ogólnej. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych 1968.
- P ó ł t u r z y c k i J.: Dydaktyka dla nauczycieli. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2005.
- S p ł a w s k i A.: Zagadnienia metodyczne w katechezie młodzieżowej. W: Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej. Red. R. Murawski. Warszawa: Wyd. Salezjańskie 1989 s. 374-382.
- S z p e t J.: Dydaktyka katechezy. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza. Wydział Teologiczny 1999.
- T w a r d z i c k i B.: Katechetyka formalna w służbie wiary. Przemyśl: Wyd. Archidiecezji Przemyskiej 2001.
- Z e l l m a A.: Wielostronne aktywizowanie młodzieży w szkolnym nauczaniu religii. Studium w świetle Programu nauczania religii katolickiej z 2001 roku. Olsztyn: Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego 2006.

FORMS OF STUDENT WORK ORGANIZATION ON CATECHESIS

S u m m a r y

A religious lesson needs using various forms of student's work organization. The most typical ones include: individual, collective and group work. Currently a lot of attention is also paid to pair work. Application of these forms should result in shaping certain personality features in teenagers. Using all of the four forms of students' work or their different combina-

tions during a lesson, makes it more attractive, which influences comprehensive activation of students. Their application on catechesis is a way of religious teachers' pursuit to improve efficiency of religious education among teenagers. It is an important element of catechetical didactics as it involves searching optimal solutions, what is making catechesis more effective in case of the way of passing the essence of faith and developing Christian attitudes among teenagers.

Słowa kluczowe: formy pracy uczniów, młodzież, katecheza, klasa, grupa, jednostka, zespół, para, katecheta.

Key words: forms of students' work, the youth, catechesis, class, group, unit, team, pair, catechist.